

Grinde. Ingen fjonge hagemøbler.

GØY PÅ LANDET – ferieliv 1942-1952

Torunn Moksheim Lehmann

”Hvor skal dere hen?” spurte drosjesjåføren, en mann i tredve-årene, som kjørte oss til Sola. Det var juni, og vi var på vei til familie i Chicago. ”Jeg har ikke hatt ferie på fire år,” sa mannen, litt trist. Det ble stille en stund. Jeg for min del funderte på hvilke arbeidsforhold han kunne ha da han la til: ”Ja, jeg har naturligvis hatt fri, vært på hytta med familien, men ferie har jeg ikke hatt.” Det viste seg at det han mente med ferie var et opphold i utlandet, fortrinnsvis ”Syden” (men han aksepterte tydeligvis Chicago).

Denne korte samtalen gjorde meg tankefull. I et glimt gikk det opp for meg at den formen for ferie jeg var vokst opp med for over 60 år siden, var blitt historie og kanskje verdt noen linjer i historielagets årbok. Vi som husker tilbake til en barndom før, under og etter annen verdenskrig eier en skattkiste av minner som bør dokumenteres. Historielaget er interessert i å lage et slikt minnearkiv og oppfordrer medlemmene til å delta med sine ulike minner. Så her er mitt bidrag fra landlivets gleder. Kanskje flere lar seg inspirere og får lyst til å skrive ned, eventuelt fortelle sine minner om ulike emner?

Kanskje er det blitt slik at ”Syden”, dette store landet som stadig blir større og mer eksotisk, er blitt det nærmeste ferielandet for mange. Men også for de av oss som fremdeles finner feriestemningen på ”landet”, har ferielivet der endret seg.

Sommerferie på landet – Grinde

Mens familien, bortsett fra pappene som måtte på jobb, tidligere reiste på landet og ble der i de åtte ukene skoleferien varte, kan vi nå sette oss i bilen og farte fram og tilbake om vi har et aldri så lite ærend i byen.

Den gang var landet tilgjengelig også for familier uten hytte, for det var vanlig å leie seg inn på en gård, gjerne på salene i annen etasje, eller i et ubrukt folgehhus.

Uansett om man bodde til leie eller hadde egen hytte, var livet på landet meget enkelt, oftest uten innlagt vann og elektrisitet, og med utedoen i god avstand fra huset.

Mitt første "land" var i Grinde hvor vi leidde hus, først hos Arnt Budeng, siden hos lærer Haraldseid, men etter at tyskerne hadde inntatt Stemnestad og begynte å rekvirere hytter, flyttet vi i 1942 til Tysvær. Siden har det vært mitt land.

Tysvær - bygdeliv på Førland

De første årene bodde vi til leie. Vi leidde salene hos Bringedal på Førland, mens bestemor, Fina Moxem leidde kårhuset hos Holger Førland. Der bodde hun med sin søster, Lovise Malmin, som var pensjonert telefonbestyrerinne, og sønnen Mathias, som fremdeles var ungkar, og bodde sammen med mor og tante.

Når skoleferien begynte, gjaldt det å komme seg av gårde så snart som mulig, og lastebil ble bestilt. På lasteplanet hadde vi med oss alt vi trengte, møbler, sengetøy, kokekar, kjørler, sykler, til og med en blå sveivegrammofon. Ja, det var et riktig flyttelass. Jeg fikk sitte på lasteplanet like innved styrehuset, og

*Utenfor
folgehuset til
Holger Førland.
Fra venstre:
bestemor
(Fina Moxheim),
far (John
Moxheim),
mor (Elsa
Moxheim),
jeg, grandtante
Lovise Malmin.*

ingen tenkte på at det var en spesielt farlig plass. Men jeg husker at noen ristet på hodet og protesterte da tante Lovise parkerte seg i en gyngestol sånn omtrent midt på planet.

Arbeid og lek

For meg som var enebarn til jeg var ti år, var kontakten med jevnaldrende på gårdene en stor opplevelse. Ikke bare lekte vi sammen, men jeg fikk delta i livet deres, var med på arbeid de utførte og ble invitert til måltidene. Jeg reflekterte nok over hvor forskjellige liv vi levde, For min del begrenset arbeidet hjemme seg til tilfeldige oppdrag som å vaske opp, hente vann, springe ærend eller å tømme boss. I motsetning hadde vennene mine på gårdene faste gjøremål og utgjorde en verdifull arbeidskraft i gårdsdriften. For meg var jo dette arbeidet morsomt. Jeg fikk være med å hente kyrne hjem, lærte å melke, tynne gulrøtter (noe som rett nok kunne være kjedelig) og se på når frukttrærne ble podet. Ikke minst var høyonna en opplevelse, med breiing, hesjing, såtelaging, tråkking i lasset og siden, med forsiktighet, hoppe, ja til og med sove i høyet. Duften av nytørket høy sitter ennå i neseborene når jeg kjenner etter!

Basaren

Sommerens store begivenhet var basaren på bedehuset. Gevinstene, produsert av flittige hender i løpet av vinteren, hang på snorer langs veggene, bak damene som satt og skrev nummer ved langbordene. Både mat og underholdning fulgte med.

Landhandelen

Midt i veikrysset på Førland lå landhandelen til Sunde, et riktig samlingssted. Å gå på butikken var en stor opplevelse. Riktig nok var det ikke mye å kjøpe som fristet en barnegane, ettersom det meste som var søtt var mangelvare både under og lenge etter krigen. Det jeg husker best er bruspulveret som vi kjøpte i små papirposer. Meningen var å blande det ut med vann til en slags brus, men vi likte best å stikke tungen nedi posen og slikke det

*På fanget til min
omsorgfulle,
men noe
gammeldagse
farmor*

i oss. Det varte lenger på den måten. Dessuten ble tungen ildrød. Butikken var et spennende sted med en egen atmosfære, helt annerledes enn butikkene i byen.

For å komme inn i butikken, måtte vi gå opp en trapp. Rett innenfor døra var spyttebakken, hvitemaljert med blå kant om jeg ikke husker feil. Den var helt nødvendig for alle de mann-folka som tygde skrå. For på butikken kunne det ta tid. Det var

*Bestemor
(farmor) og jeg
på blåbærtur. Jeg
i hennes hatt, hun
i onkels sixpence.*

simpelthen et sted å være, spørre nytt, vente på telefon eller bussen. Derfor var det også et par stoler til de som hadde lyst å sitte ned. Under taket var det tresko og parafinlamper. På veggen en parafinpumpe for lampeparafin. Disken gikk i vinkel og i vinkelen var et glasskap med et utvalg spesielle varer. Bak disken stod Sunde med beige lagerfrakk og blyanten klar, og bak han igjen skuffene med havregryn og mel og andre tørrvarer.

Sukker var det ikke mye av, men når syltetiden nærmet seg, fikk husstandene ekstra rasjoneringsmerker på syltesukker som var mindre raffinert og brunt på farge.

I tillegg til å drive med handel hadde Sunde ansvaret for rikstelefonen. Utenfor landhandelen stod stedets eneste bensinpumpe. På den tiden hadde bare noen ganske få telefon, så der- som det var noe viktig som stod på, var det å gå til Sunden og

*Far sysler i
hagen i
helgeantrekk.*

bestille samtale. Kom det telefon til oss, måtte Sunde sørge for å få gitt beskjed, og vi måtte traske eller sykle til butikken. Ganske komplisert, spesielt når vi tenker på dagens bruk av mobiltelefon. Men en ting er sikkert, den gangen brukte man ikke telefonen i utrengsmål!

Det er interessant å reflektere over den endringen som har skjedd innen varehandelen, kanskje først og fremst fordi bilen er blitt allemannseie. Det har gått rimelig fort, for bilsalg var rasjonert like til 1960. På mange måter har vi opplevd et totalt sceneskifte. Sundes landhandel er for lengst lagt ned, mens bensinstasjonene er de nye samlingsplassene med et velassortert varetilbud. Er du villig til å betale litt mer, kan du handle langt mer enn pølser og is, så vel vaskemidler, smør og ost som melk og mye mer er til salgs, nesten som en gammeldags landhandel.

Etter hvert leidde foreldrene mine salene hos Bringedal hele året, og det ble slutt på den store flyttesjauen. Fra da av feiret vi påsken på landet, og jeg fikk være med på fjelltur til Amdalsfjellet hvor vi spiste hardkokte egg og hilste solen påskemorgen.

Hytteliv på Nes

Allerede det året vi kom til Tysvær, i 1942, hadde foreldrene mine kjøpt en hyttetomt en god kilometer lenger sør langs fjorden. De brukte mye tid på denne tomten, og jeg måtte være med. Det hendte nok at jeg mukket. For meg var det mye kjekere å være sammen med vennene mine enn å rive lyng og pors på Nes. Men, som min far pleide å si, ”Din vilje er i min bukse-lomme!” Så av gårde til Nes bar det, på sykkel, og med mat nok for hele dagen.

Båtliv og bading

Den enkle hytten kom opp i 1949, og ikke lenge etter var bærbuskene og frukttrærne på plass. Nå begynte et nytt liv med sjøen som midtpunkt for leken, og vennene på gårdene kom etter hvert på avstand, selv om jeg egentlig ikke ville det. Det bare ble sånn. De hadde jo ikke så mye fritid, og det var langt mellom Førland og Nes. Jeg for min del fikk nye venner og ble

grepet av livet i sjøkanten. Det var viktig å kunne svømme, for det var betingelsen for å få lov til å bruke båt. Det dreidde seg naturligvis om robåter av tre som vi fikk bruke fritt med beskjed om å ta av oss støvlene og ro langs land. Det var en selvfølge at vi viste respekt for været. Som regel var der et svømmebelte av kork om bord, men jeg kan aldri huske at vi kom opp i noen farlige situasjoner.

Jeg vet ikke om det var varmere da, men vi badet i hvert fall hver dag, enten det var sol eller regn. Vi var forresten helt overbeviste om at det var varmest i sjøen når det regnet. Badedraktene var hjemmestrikkede, de ble stive av saltvannet og stakk og klødde. Etter hvert ble de også temmelig små, for vi vokste, og garn var mangelvare under og etter krigen. Men vi mukket ikke, for noe alternativ fantes ikke. Vi var jo alt for store til å bade nakne.

Matauk

Når bærhøsten nærmet seg, og syltetiden begynte, ble vi enda ivrigere etter å bade – ellers kunne vi fort risikere å bli fanget inn. Bærplukking var ikke så verst, men den evinnelige, langsomme røringen når bærene hadde kokt opp og sukkeret kommet i var ikke til å holde ut. Langsamt måtte det gå, for ellers kunne det komme luftbobler i syltetøyet, noe som kunne føre til gjæring. Dette syltetøyet var det viktigste brødpålegget og skulle vare helt til neste år.

På hytta hadde vi innlagt vann og utslagsvask. Jeg tror nesten at det siste var det viktigste for moren min. For som hun sa, ”En ting er å bære alt det rene vannet inn, noe ganske annet er å måtte bære det skitne ut igjen!” Men elektrisk strøm fikk vi først etter fire år og en lang diskusjon mellom mine foreldre som moren min vant. Faren min hadde en romantisk forestilling om at vi fortsatt skulle ha parafinlamper og talgelys. Det var jo ikke han som vasket lampeglassene! Før vi fikk strøm hadde vi en liten vedovn, en såkalt bysse, på det knøttlille kjøkkenet. I tillegg hadde vi to primuser som måtte behandles med respekt, for ikke å snakke om brannfaren ved bruk av parafinlamper og talgelys! Syltingen krevde ekstra forsiktighet, både fordi

grytene var store og syltetøyet glovarmt. Alt måtte gjøres nøyaktig og renslig, for frysebokser og kjøleskap eksisterte ikke. Syltetøyet skulle i kjellerboden i byen etter at glassene var fylt helt opp og forseglet med smeltet voks før syltepapiret ble bundet stramt på og merkelapper klistret fast. Den siste risikable operasjonen var å frakte glassene uten å dunke dem mot hverandre opp til veien og vente på bussen.

Min far som var forsikringsmann, var alltid nøye med å rense primusen i god avstand fra hytten.

Som overskriften antyder opplevde jeg mine mest minnerike år på landet fra jeg var 6 til jeg ble 16. Som tenåringer flest endret jeg oppfatning av hva som var gøy, og livet på landet ble etter hvert kjedelig, for ikke å si barnslig. Heldigvis var det en raptus som ga seg.

Avslutning

I ettertid har jeg fundert over hva som gjorde dette landlivet så attraktivt. For oss barn var det et paradys hvor dagliglivets restriksjoner var opphevet. Vi streifet ute til vi ble ropt inn om kvelden, ganske mye senere enn vanlig leggetid, Vaskingen var meget lettvin, vi lå jo i sjøen lange tider hver dag. På den tiden var sjøvann sett på som en kilde til sunnhet, og særlig mye ekstra vasking var helt overflødig. Påkledningen var og enkel, og besto av shorts og bluse eller solliv, i tillegg til lerretsko.

For mødrene må landlivet på mange måter ha vært både upraktisk og tungvin, men de må jo ha likt dette enkle livet, for jeg kan aldri huske at det overhode ble diskutert som en mulighet å være i byen en sommer.

Men når landlivet ble så populært, hadde det nok årsaker som stakk dypere enn den enkelte families ferieplanlegging. Tredve-åra var som vi vet vanskelige for mange. Mange familier bodde trangt, de fleste trangere enn man i dag er klar over. De hygieniske forholdene var ofte dårlige, og smittefaren stor. Det var en generell forståelse for at livet på landet med lys og luft og salt vann var sunt, mens livet i byen var helsefarlig. Ved å være på landet hele ferien stod en bedre rustet til å motstå vinterens lumske bakterieangrep. De som kunne, skaffet seg derfor et innsmett på landet. Der familien ikke hadde økonomi til et landopphold, fikk barna tilbud om opphold på feriekoloni.

Et annet poeng som ble spesielt viktig under krigen var matauk. På landet kunne en dyrke nyttevekster av mange slag. Til og med før hytten ble virkelighet, dyrket foreldrene mine en liten åkerlapp de fikk låne på nabogården hos Maren og Alex Hjortås. Der var det både poteter, gulrøtter, rips og tobakk!

Sist, men ikke minst, var det å reise på landet for mange en reise hjem. Mange besteforeldre, tanter og onkler tok imot by-folket i ferien. Slik ble familiebåndene holdt vedlike.

Etter hvert som jeg skriver, dukker nye minner opp. Er det slik med deg også, kjære leser? Som jeg sa innledningsvis vil historielaget gjerne ha dine historier. Syns du det er vanskelig å skrive, kan du få hjelp til å fortelle dem på bånd, eller du kan skrive ned stikkord som en god begynnelse. Vi har allerede en liten ”minnegruppe”, men håper at den vil bli større. Velkommen skal du være!